

ОБЪЕКТЫН СУДАЛГАА ЯВУУЛАХ ЭРХ ЗҮЙН ҮНДЭС,
ТҮҮНИЙГ БҮРДҮҮЛЭХЭД АНХААРАХ АСУУДАЛ

Г.Бямбадорж

ХСИС-ийн Цагдаагийн сургуулийн

Цагдаагийн эрх зүйн тэнхимийн ахлах багш, докторант

Товч агуулга: Цагдаагийн байгууллагаас гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх, түүнчлэн нийтийн хэв журам сахиулах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах ажлын гол цөм болох цагдаагийн байгууллагын объектын судалгаа, түүнийг явуулах эрх зүйн үндэс, объектын судалгааг сайжруулах, түүнд түшиглэн гэмт хэрэг, зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх арга, туршлагын талаар энэхүү нийтлэлд дурдав.

Хүний нийгэм, үүссэн үеэс гэмт явдлын улмаас үүсэх хор аюултай нүүр тулж, тэмцэж ирсэн. Хүн төрөлхтөн гэмт явдлыг зөвхөн хатуу чанга ял шийтгэлийн хүчээр хориглон зогсоох боломжгүйг ухаарч, энэхүү нийгмийн сөрөг үзэгдлээс урьдчилан сэргийлэхэд ихээхэн ач холбогдол өгөх болсон.¹

Цагдаагийн байгууллага хуулиар хүлээсэн үүргээ

¹ Г.Даштүдэв. “Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажлын арга зүй”. УБ. 2007. 123 дахь тал

биелүүлэх нөхцөл нь хариуцсан нутаг дэвсгэрт өөрчлөгдөж буй нөхцөл байдлыг мэдэрч үнэлэх, өдөр тутмын ажлаа төлөвлөж, цагаа үр ашигтай зарцуулах, үйл ажиллагаандаа тохиромжтой тактикийг сонгож хэрэглэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, гэмт хэрэгтэй тэмцэх ажлын сайн туршлагыг нэвтрүүлэх, шинжлэх ухаан, техникийн ололтыг өргөнөөр нэвтрүүлж ашиглах, үр ашигтай хамтран ажиллахад оршдог.

Цагдаагийн байгууллагын үе үеийн ажилтнууд хариуцсан нутаг дэвсгэрийнхээ объектын судалгааг гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд ашиглаж ирсэн уламжлалтай.

Цагдаагийн байгууллагын түүхэн хөгжлийн явцад объектын судалгаанд тулгуурлан гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах бодлого, эрх зүйн үндсийг тавигджээ. Тухайлбал, 1916 оны “Нийслэлийн хүрээний тойрон газруудыг цагдан сэргийлэх дүрэм”-д “Аливаа цагдан сэргийлэгчид өөр өөрийн эрхэлсэн газрын доторх аливаа хүний тус тусын аж ахуйн үйлдвэр явдал ямар болох, нэр, зан суртал, байдал дүрсийг нарийвчлан мэдэж бай”. “Бас ч харъяа газрын дотроо орон хаашаа нэмэх, хасах, шилжсн нүүх, гадаад дотоодын олон

хүний орох, гарах, оршин суух зэрэг элдэв учрыг ухан сэмхэнээр тагнан мэдэж, харъяат албаны газраа мэдүүлэх” гэж заажээ.

Ардын хувьсгалын эхэн үе буюу 1921-1940 он, Социализм байгуулахаар замнасан үе буюу 1940-1990 оны Цагдан сэргийлэх байгууллагын дүрмүүд, үйл ажиллагаатай холбоотой заавруудад хариуцсан нутаг дэвсгэрийнхээ объектын судалгааг хийж, гэмт хэрэг илрүүлэх ажиллагаанд ашиглах талаар тодорхой зааж, нийгмийн харилцааны явцад улам баяжуулан хөгжүүлж ирсэн бөгөөд тухайн үед “Онц сэргийлэгчдийн улсын зөвлөгөөн”, “Тэргүүний алба, ажилтнуудын туршлага солилцох уулзалт” зэрэг сургалт хүмүүжлийн төрөл бүрийн ажлуудыг зохион байгуулахдаа объектын судалгааг ашиглаж, гэмт хэрэг илрүүлсэн тэргүүний хэсгийн байцаагч, төлөөлөгчдийн арга туршлагыг бусдад сурталчилдаг байжээ.

Тухайн үед тавигдаж байсан шаардлагын дагуу хэсгийн төлөөлөгч, байцаагч, хорооны цагдаа нар нь гучин долоон нэр төрлийн судалгаа, бүртгэлийг иж бүрэн хийж, ашиглаж байжээ.

1970 онд ЗХУ болон социалист бусад орны цагдан

сэргийлэх байгууллагын туршлагаас суралцах, ЗХУ-ын ДЯЯ-ны тогтмол хэвлэлийг ашиглах зорилгоор хэвлэл мэдээллийн групп байгуулж ажиллах, тэдгээр улсын туршлагыг орчуулж социалист орнуудын хэвлэмэл тойм гэсэн бичмэл эмхтгэл гаргах зэрэг арга хэмжээнүүд авсан нь эрүүгийн хэрэг эрэн сурвалжлах албаны ажилтнуудын ур чадвар нэмэгдэх, гэмт хэрэг илрүүлэх, ялангуяа илрээгүй хэргийг нөхөн илрүүлэхэд эерэгээр нөлөөлж байжээ.

Аливаа түүх, уламжлал өнгөрсөн үйл явдлын практик үйлдэл бүхэн ихээхэн үнэ цэнэтэй туршлага байдаг учраас өмнөх үеийн цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны сургамж, туршлагыг өвлөн авч ашиглах, залуу ажилтнуудад эзэмшүүлэх шаардлага улам бүр нэмэгдэж байна.

Цагдаагийн байгууллага гэмт явдлаас урьдчилан сэргийлэх ажлыг эрт дээр үеэс төрөл бүрийн арга, хэлбэрээр явуулж ирсэн бөгөөд гэмт хэрэгтэй тэмцэхэд тухайн газар нутгийн онцлог, хүн амын тоо, гэмт явдлын шинж, чанар, гэмт хэргийн гаралт, төрөл, ангилал, гэмт хэрэг үйлдэгч зэргийг нарийн судлан мэдэж байсан нь гэмт хэрэгтэй тэмцэх нөхцлийг бүрдүүлж байв.

Цагдаагийн байгууллагаас объектын судалгаа явуулж сум, баг, хорооныхоо иргэдийн ахуй амьдрал, гэмт явдлын гаралт, шинж байдал, гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэж болзошгүй сэжигтэй этгээдүүд, тэдний явуулж буй үйл ажиллагааг нягтлан тандан судалж, судалгааны мөрөөр төрөл бүрийн арга хэмжээг зохион явуулж, үр дүнг тооцож, дүн

шинжилгээ хийж ажилласнаар цагдаагийн байгууллагын ажил үйлчилгээг иргэдэд ойртуулж, тэдэнд баталгаатай үйлчилгээ үзүүлэхийн сацуу гэмт хэрэг, эрх зүйн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэх ажиллагаанд эерэг үр дүнд хүрэх нөхцөл бүрдэнэ.

Объектын судалгаа явуулах эрх зүйн үндсийг 2013 онд шинэчлэн найруулсан Цагдаагийн албаны тухай хуульд шууд зааж өгөөгүй боловч объектын судалгаа явуулах эрх зүйн үндэс нь Цагдаагийн байгууллагын гүйцэтгэх чиг үүргээс урган гарч байна.

Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 16 дугаар зүйлд **“Цагдаагийн судалгааны төв”-ийг ажиллуулах талаар шинээр хуульчилж өгсөн бөгөөд уг хуулийн 16.1.1-т “Цагдаагийн байгууллагын чиг үүргийг хэрэгжүүлэх стандарт, дүрэм, журам, зааврыг боловсронгуй болгох, энэ зорилгоор хууль сахиулах үйл ажиллагаатай холбоотой сан бүрдүүлэх, дүн шинжилгээ хийх”** гэж заасан нь цагдаагийн байгууллагаас хүлээсэн үүргээ амжилттай хэрэгжүүлэхэд гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, эрэн сурвалжлагдаж байгаа хүн, мал амьтан, эд зүйлийг эрэн сурвалжлах зэрэг өдөр тутмын ажил үйлчилгээг иргэдэд үзүүлэхэд цагдаагийн байгууллагын объектын судалгаанд түшиглэх нь ойлгомжтой.

Мөн Цагдаагийн албаны тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлийн 9.2.1-т **“Гэмт хэрэг үйлдэхээр бэлтгэж, завдаж байгаа тухай мэдээллийг хүлээж авах, бүртгэх, олзлох, цуглуулах, олж**

авмагц таслан зогсоох, учирч болох хор хохирлыг гаргуулахгүй, нэмэгдүүлэхгүй байх арга хэмжээ авах, гэмт хэргийг илрүүлэх”, 9.2.2-т **“Гэмт хэрэг, зөрчил гарсан тухай мэдээллийг хүлээн авмагц гэмт хэрэг, зөрчлийн газрыг хамгаалах, үзлэг хийх, нотлохбаримт илрүүлэх, бэхжүүлэх, цуглуулах, гэмт этгээдийг олж тогтоох, эрэн сурвалжлах, баривчлах”** гэж заасан ба энэ үүргийг хэрэгжүүлэхэд объектын болон субъектын судалгаа хийхгүйгээр гэмт хэрэг, зөрчлийн талаар мэдээлэл олж авах, цуглуулах, олж авмагц таслан зогсоох, учирч болох хор хохирлыг гаргуулахгүй, нэмэгдүүлэхгүй байх арга хэмжээ, гэмт этгээдийг олж тогтоох боломжгүй. Өөрөөр хэлбэл, гэмт хэрэг, зөрчлийг үйлдэж болзошгүй сэжигтэй этгээд хаана амьдардаг, хэн болох, хань харилцаа, үйлдлийн арга, онцлогийн талаар сэжиг таамаглалтай байхын тулд объектын судалгааг заавал хийх шаардлагатай.

Харин тэрхүү объектын болон субъектын судалгаа нь цагдаагийн байгууллагын гэмт хэрэгтэй тэмцэх үйл ажиллагаанд ашиглаж болохуйц мэдээ, мэдээлэл агуулсан байх ёстой.

Гүйцэтгэх ажлын тухай хуулийн 9.1.3 дахь хэсэгт **“Цагдаагийн байгууллага нь далд аргаар үйлдэгдсэн эсхүл тодорхой гэмт хэргийг илрүүлэх, таслан зогсоох түүнийг үйлдсэн гэмт этгээдийг олж тогтоох, түүнчлэн сураггүй алга болсон оргосон сэжигтэн, яллагдагч, шүүгдэгч, ялтан болон нас барсанд тооцогдсон хүн, прокурор, шүүхээс даалгасан бусад хүнийг эрэн сурвалжлах,**

алдагдсан галт зэвсэг, сум хэрэгсэл, тэсэрч дэлбэрэх, мансууруулах, хордуулах бодис, түүх соёлын дурсгалт болон бусад үнэт зүйлсийг эрж олох”² гэж заасан нь цагдаагийн байгууллагаас төрөл бүрийн объектынболон субъектын судалгаа явуулах эрх зүйн үндэс болсон гэж үзэж байна.

Түүнчлэн, Гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх тухай хууль, Хэсгийн байцаагч, төлөөлөгчийн ажлын заавар, цагдаагийн байгууллагын үйл ажиллагааны журам, Хэсгийн байцаагч, төлөөлөгч, цагдаа нарыг орчны байдлаа судлан мэдэх, тухайн нутаг дэвсгэрт үнэлэлт өгөх, объектын судалгаа хийх талаар заавар журмыг баталсан байдаг. Тухайлбал, ЦЕГ-ын даргын 2009 оны 12 дугаар сарын 14-ны өдрийн 613 дугаар тушаалаар баталсан ЦБҮАЖ-ийн код-702 цагдаагийн байгууллагын туслах тоо бүртгэлийн зааврыг дурдаж болно.

Дээрх зааварын 702.6.4-д “Объектын судалгааг Судалгаа-хяналтын мэдээллийн сан” гэж нэрлэж, уг субъектын 21 төрлийн, объектын 24 төрлийн бүртгэл, судалгааг хамруулжээ.

Эрх зүйн шинэчлэлийн хүрээнд боловсруулагдаж буй Хууль сахиулах ажиллагааны тухай хуулийн төсөлд объектын судалгаа явуулах эрх зүйн үндсийг зааж өгснийг дэмжиж байна. Хуулийн төслийн 2.14-д “*Эрх бүхий албан тушаалтан хуулиар хүлээсэн чиг үүргийнхээ хүрээнд тодорхой нутаг дэвсгэр, олон нийтийн газарт эрүүгийн ба хэв журмын нөхцөл байдлыг судлах, гэмт хэргийн талаарх мэдээлэл цуглуулах зорилгоор биечилсэн судалгааг*

халхавчтай болон халхавчгүй хийж болно”³ гэж заасан нь цагдаагийн байгууллагын объектын судалгааны нэг төрөл болох “Хариуцсан нутаг дэвсгэрийн гэмт хэрэг, зөрчлийн судалгаа”, “Эзэн холбогдогч нь тогтоогдоогүй хэргийн судалгаа”, “Гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэж болзошгүй хүмүүсийн судалгаа”, “Эрэн сурвалжлагдаж буй этгээдийн судалгаа” зэрэг судалгаа явуулах эрх зүйн үндсийг бэхжүүлэх заалт болжээ.

Цагдаагийн байгууллагаас хариуцсан нутаг дэвсгэрийнхээ объектын судалгааг бүрдүүлэхдээ оршин суугч иргэд хүн амыг судлахад гол анхаарлаа хандуулснаар иргэдтэй ажил хэрэгч сайн харилцааг тогтоож тэдний дэмжлэг тусалцааг авах нөхцлийг бүрдүүлнэ.

Цагдаагийн хэсгийн байцаагч, хэсгийн төлөөлөгч нь субъектын судалгааг явуулахдаа гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй этгээд хаана амьдарч байгаа, урьд өмнө нь гэмт хэрэг зөрчил үйлдэж байсан эсэх, ял эдлэж байсан эсэх, ял тэнссэн, хорихоос өөр төрлийн ял шийтгэл эдэлж байсан эсэх, хорихоос суллагдсан зан төлвийн хувьд тогтворгүй хүмүүсийг судлан мэдэж цаг тухайд нь бүртгэл судалгаандаа авч хүн амын талаар бүх талын мэдээлэлтэй болох нь гэмт хэргийг илрүүлэх, гэмт хэрэг үйлдэхээр бэлтгэж завдаж байгаа үйлдлийг таслан зогсоох, урьдчилан сэргийлэх ач холбогдолтой.

Цагдаагийн хэсгийн байцаагч, төлөөлөгч нь хариуцсан нутаг дэвсгэрт байгаа объектын байршил түүний хажуу талын объектын байршил хоорондын зай уг объекттой

холбогдох шугам, хоолой, хонгил байдаг эсэх, хэрэв байдаг бол уг хонгил хоолой нь хэдэн метр үргэлжилдэг, гэмт халдлага нэвтрэн орох боломжтой эмзэг цэг нь хаана ямар ямар байрлалтай хэдэн цонх хаалга, шал, хана, тааз, дээвэр байдаг эсэх шал, хана, тааз дээвэр, тагт, хоолой шугам нь ямар материалаар хийгдсэн, түүний өргөн урт, зузаан, нимгэн байдлыг тусгаснаар объектод халдсан гэмт хэргийг илрүүлэх болон цагдаагийн байгууллагын бусад зохион байгуулалтын ажилд ихээхэн тустай.

Түүнчлэн, уг объектруу хүрч очих, хэдэн гол болон туслах, нуугдмал зам байгааг судлан мэдэж, объектын судалгаандаа тусган уг замыг хаана ямар хүч хэрэгслээр бүслэн хаах ямар боломж байгааг судлах шаардлагатай. Ингэснээр гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх урьдчилан сэргийлэх ажил явуулахдаа иргэдийн дундаас хэнийг түшиглэх хэний зүгээс хэрэг, зөрчил гаргаж болзошгүй түүнд хэрхэн хяналт тавих тухай асуудлыг нарийвчлан төлөвлөж боловсруулах ач хологдолтой.

Цагдаагийн албан хаагч объектын судалгааг тогтмол баяжуулах, ажил хэрэгчээр ашиглах явдал хангалтгүй байна. Цагдаагийн алба хаагчид түүний дотор хэсгийн байцаагч, төлөөлөгч нар нь объектын судалгаа түүнд хийсэн дүгнэлтийн үндсэн дээр гэмт хэрэг, захиргааны зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, илрүүлэхэд чиглэгдсэн ажлыг зохион байгуулах бөгөөд эдгээр арга хэмжээг дэс дараатай, төлөвлөгөөтэйгөөр хэрэгжүүлж илүү үр дүнтэй ажиллахыг цаг үе шаардаж байна.

² Гүйцэтгэх ажлын тухай хууль

³ Хууль сахиулах үйл ажиллагааны тухай хуулийн шинэчилсэн төсөл 2015 он

Хариуцсан нутаг дэвсгэртээ үйлдэгдсэн гэмт хэргийг илрүүлэхэд цагдаагийн байгууллагын объектын судалгааг хэрхэн ашиглах вэ? гэдэг нь маш чухал асуудлын нэг юм.

Цагдаагийн байгууллагын анхаарлыг зүй ёсоор татаж болохобъект түүний дотор гэмт хэрэг, зөрчил үйлдэгдэж болзошгүй этгээдүүд, тухайн нутаг дэвсгэрт байдаг гэмт хэргийн бүлэглэл, тэдгээр бүлэгт хэдэн хүн байдаг, тэдгээрийн үйл ажиллагааны чиглэл, гэмт үйлдлийн арга зэргийг судлан мэдэж ямар хүрээнд, ямар ажил, арга хэмжээ зохиохыг төлөвлөж үйл ажиллагааныхаа хүрээг тодорхойлохын зэрэгцээ тухайн хариуцсан нутаг дэвсгэрийн гэмт явдлын хэтийн төлөв байдлыг гаргах шаардлагатай.

Цагдаагийн байгууллагын объектын судалгааны нэг төрөл болох хариуцсан нутаг дэвсгэрийн эрүүгийн болон хэв журмын нөхцөл байдлын судалгаанд онцгой анхаарал хандуулж, тухайн нутаг дэвсгэрт

үйлдэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчил түүний шалтгаан, нөхцөл үйлдэгдээд гэмт этгээд нь тогтоогдоогүй хэргийн ангилал, төрөл, тоо зэргийг нарийвчлан судалж, гэмт хэрэг, зөрчил хаана, хэзээ, ямар нөхцөлд ямар аргаар, хэн үйлдсэн байж болох зэргийг тодорхойлсны үр дүнд урьдчилан сэргийлэх тусгай арга хэмжээнүүдийг угтуулан зохион байгуулах нөхцөл бүрдэнэ.

Хөрөнгө мөнгө ихээр төвлөрсөн албан байгууллага, аж ахуй нэгж, иргэд гэмт этгээдүүдийн анхаарлын төвд орж, гэмт халдлагад өртөх тохиолдол цөөнгүй байдаг. Иймд нутаг дэвсгэртээ байгаа онцлог объект гэмт хэрэг үйлдэж болзошгүй этгээд тэдний хань харилцаа түр оршин суугч явуулын хүмүүсийн үйл ажиллагаа хөдөлгөөнд нь анхаарлаа төвлөрүүлж, объектын судалгаанд онцгой анхаарч ажиллах нь зүйтэй.

Үйлдэгдсэн гэмт хэргийг урьд өмнө нь гэмт хэрэгт холбогдож байсан, ял эдэлж байсан, зан байдлын хувьд тогтворгүй

этгээдүүд, бүлэг бөөгнөрөл, сэжиг бүхий байдлаар аж төрдөг сэжигтэй этгээдүүдтэй холбон авч үзэж үйлдлийн арга, цаг хугацаа, байнга хэрэглэгддэг үг хэллэг, биеийн онцлог, содон шинж тэмдэг, өмссөн хувцас зэрэг содон шинж тэмдгээр нь харьцуулан гэмт хэрэг илрүүлэхэд ашиглах шаардлагатай. Тухайлбал, гэмт хэрэг үйлдэгсдийн дийлэнх нь гэмт хэргийн замаар олж авсан эд зүйлсээ даруй нь зарж борлуулдаг учраас хямд үнээр эд зүйл авдаг иргэн, хуулийн этгээд, барьцаалан зээлдүүлэх газар, түүхий эд болон бусад эд зүйл авдаг ченжүүдийн бүртгэл судалгаанаас түүвэрчлэн авч хэргийг илрүүлэхэд ашиглаж болно.

Хариуцсан нутаг дэвсгэрийнхээ талаар нарийн судалж мэдэхгүйгээр гэмт хэрэгтэй тэмцэх, нийтийн хэв журам хамгаалах, олон нийтийн аюулгүй байдлыг хангах ажиллагаа амжилтад хүрэхгүй гэдгийг онцлон тэмдэглэх нь зүйтэй.

